

Contant voor koek...

Het voorstel is om gedifferentieerd betalen te introduceren in kantines, bedrijfsrestaurants en eventueel supermarkten: snoep, snacks en frisdrank alleen met contant geld. Hoe kunnen we via beleid mensen aanzetten tot een minder ongezonde leefstijl? De resultaten van preventie zijn teleurstellend als het gaat om voeding en bewegen (Van der Lucht en Polder, 2010). Bezien vanuit de gedragseconomie is dat niet verbazingwekkend. Het preventiebeleid bestaat grotendeels uit informeren, waarschuwen en overreden. De achterliggende visie is dat goed geïnformeerde mensen weloverwogen keuzes maken: keuzes die aansluiten bij hun eigen wensen en belangen. Gedragseconomisch onderzoek laat echter zien dat onder een aantal omstandigheden de kans groot is dat gedrag (onthulde voorkeur) systematisch afwijkt van intentie (normatieve voorkeur). Vooral bij intertemporele keuzes met een verleidingsaspect kiezen mensen voor dingen waar ze voorspelbaar spijt van krijgen. Leefstijl staat – net als persoonlijke financiële planning overigens – bol van dergelijke keuzes. De intentie om te stoppen met snoepen en te beginnen met sporten is er wel. Maar “ik begin morgen” (DellaVigna en Malmendier, 2006). Het gaat ook om keuzes die voor een groot deel routinematig zijn en waarbij mensen zich, mede daardoor, sterk laten leiden door wat de omgeving hun biedt.

Als niet gebrek aan informatie, maar gebrek aan wilskracht de oorzaak is van ongezonde leefstijl, zal beleid dat bestaat uit informatie en overreding geen zoden aan de dijk zetten. Helaas is het vaak nog erger en werkt informatie zelfs contraproductief. Een paar voorbeelden. In de VS moeten sinds 2008 in een aantal staten ketenrestaurants naast de prijs op de menukaart ook het aantal calorieën te vermelden. Na invoering consumeren mensen die op dieet zijn echter niet minder, maar méér calorieën (Downs, *et al.*, 2009). Ook “health halos” zoals gezondheidslabels en -aanprijzingen (*light*, “0 procent vet”, “0 procent suiker”, “gezonde keus”) leiden tot meer, in plaats van minder calorie-inname (Chandon en Wansink, 2007). Mensen voelen zich vrij meer te eten van producten met een gezondheidsaureool, of er extra's aan toe te voegen: “het is toch gezond?”

Gelukkig is goede raad goedkoop. Noch dwingend ingrijpen in de leefstijl (verbod op verkoop snoeperij) noch financiële prikkels (vettaks) zijn nodig om mensen gezondheidsgerelateerd gedrag te laten vertonen dat bij de eigen wensen en belangen past. Bewezen effectief onder scholieren in de Verenigde Staten is om zoete toetjes, snacks en frisdranken in kantines alleen contant te laten betalen, dat wil zeggen niet met chipknip, pinpas of bedrijfspas (Just en Wansink, 2009). Op scholen in de

Verenigde Staten die deze *cash-for-cookies*-aanpak hebben geïntroduceerd worden significant meer verse vruchten en groente, meer melk en meer water, en minder snacks en frisdrank geconsumeerd dan op scholen waar alles met een pas te betalen is. Hoe klein de moeite ook is om contant geld te voorschijn te halen, het beïnvloedt mensen bij hun keus. De noodzaak tot betalen met contant geld geeft mensen de mogelijkheid om zich doelbewust in toom te houden. Door geen contant geld mee van huis te nemen, of precies dat bedrag dat nodig is om zichzelf “met mate” te verwennen. Wie gedachteloos deze producten op zijn blad zet wordt bij zijn keuze bepaald en maakt een meer weloverwogen, bewuste afweging. Zoals de onderzoekers opmerken, studenten “*have to take out the dollar they might otherwise spend on an iTunes and ask themselves how bad they want the cookie*”. Tegelijkertijd wordt de keuzevrijheid niet beperkt: iedereen die dat zelf graag wil kan ongelimiteerd frisdrank en zoete toetjes consumeren door te zorgen voor voldoende contant geld op zak. Het gaat hier niet om eenmalige keuzes, maar om een dagelijks terugkerende verandering die, met “vele kleintjes maken een grote”, tot een significant lager gewicht leidt.

Een nudge is, letterlijk vertaald, een duwtje. Maar eigenlijk is neutralisator een veel betere vertaling. Onze omgeving duwt ons in een ongezonde richting. Het is zaak dat beleid terughduwt, zodat we weloverwogen keuzes kunnen maken: keuzes die aansluiten bij onze eigen wensen en belangen.

LITERATUUR

- Chandon, P. en B. Wansink (2007) The biasing health halos of fast-food restaurant health claims: lower calorie estimates and higher side-dish consumption intentions. *Journal of Consumer Research*, 34(3), 301-314
- DellaVigna, S. en U. Malmendier (2006) Paying not to go to the gym. *American Economic Review*, 96(3), 694-719.
- Downs, J.S., G. Loewenstein en J. Wisdom (2009) Strategies for promoting healthier food choices. *American Economic Review*, 99(2), 159-164
- Just, D.J. en B. Wansink (2009) Smarter lunchrooms: Using behavioral economics to improve meal selection. *Choices Magazine*, 25(3).
- Lucht, F. van der, en J.J. Polder (2010) *Van gezond naar beter. Kernrapport van de Volksgezondheid Toekomst Verkenning 2010*. Bilthoven: RIVM. 1916

De auteur heeft verklaard dit artikel alleen te publiceren in ESB en niet elders te publiceren in wat voor medium dan ook. Het is wel toegestaan om het artikel voor eigen gebruik en voor publicatie op een intranet van de werkgever van de auteur aan te wenden.

HENRIETTE PRAST
Hoogleraar aan de
Universiteit van Tilburg

AGNES WOLBERT
Tweede Kamerlid voor
de PvdA

...Legt de verantwoordelijkheid voor overgewicht ten onrechte bij de overheid...

Ik word altijd blij bij het nieuws dat er een nieuw wapen is gevonden in de strijd tegen het veelkoppige overgewichtmonster. Als de aanpak ook nog eens wetenschappelijk onderbouwd is en bovendien eenvoudig toe te passen, dan kan het wat mij betreft niet meer kapot. Gewoon invoeren zou je zeggen. Helaas is de euforie snel over als na dat mooie wetenschappelijk onderzoek de toepassingsfase aanbreekt. Dan laat het monster zijn kwaliteiten zien. Contant voor koek invoeren gaat namelijk niet zomaar. Laat ik me beperken tot onze jeugd en de scholen. Op de eerste plaats gaan “we” er niet over, scholen beslissen er zelf over. Een schoolbestuurder die vindt dat hij vooral onderwijs moet geven en daar zo veel mogelijk van zijn budget voor over moet houden, zal om die reden eerder voor een pasje kiezen in de kantine, dan voor contant. Contant betalen is qua personeelsinzet vast en zeker duurder. Weg plan.

Dan is er nog de voortdurende discussie over de vraag waartoe scholen op aard zijn. Voor het lesgeven, of het compenseren van het (gebrek aan) opvoeding door ouders? Altijd wanneer er meer bewustwording bij de jeugd moet komen (drugs, soa's, tolerantie, respect) wordt naar scholen gekeken; zo moeten zij dus ook de bondgenoot zijn in de strijd tegen het overgewicht. Meer bewegen,

meer gezondheidskunde, meer gezonde kooklessen. Sinds de commissie-Dijsselbloem is dat afgelopen. Scholen zijn ervoor om kinderen kennis bij te brengen, niet om hun eetgedrag te veranderen of hun avonturen op het liefdespad te beveiligen.

En tot slot, laten we de meer ideologische discussie niet over het hoofd zien. Zijn we van mening dat de overheid zich meer zou moeten bemoeien met het welzijn en de gezondheid van haar burgers, of vinden we dat iedereen daar zijn eigen verantwoordelijkheid in heeft en dat de overheid niet moet betuttelen? Politiek rechts vindt het laatste, Edith Schippers laat zich er op de site van VWS zelfs op afrekenen en daarmee zijn we terug bij af. Mooi plan, fijn om te weten dat het zou kunnen werken, maar nu nog enkele honderden schoolbestuurders stuk voor stuk overhalen. Van de rijksoverheid kunnen we immers even niets verwachten op dit punt.

Als ik nog een kleine droom mag meegeven aan alle wetenschappers die strijden tegen ons veelkoppige monster dat overgewicht heet: wat zou het toch geweldig zijn als we alle kennis, inzet en enthousiasme konden inzetten om alle kleine oplossingen samen te brengen in een invoeringsplan dat zijn eigen weg vindt. Omdat het zo sterk is, dat niemand ertegen kan zijn.

KEES VAN BERGEIJK
Algemeen directeur van
het Martinuscollege in
Grootebroek

...En in de praktijk proberen wij die te nemen.

Elke nudge die kinderen naar een gezondere levensstijl drijft is het proberen waard. Het is een beetje zoals het “opdrijven” van een kudde schapen. Meer duwen en eromheen lopen dan de weg wijzen. De school hoeft niet de opvoedkundige taak van de ouders over te nemen, maar kinderen zitten wel een groot deel van de dag op school. Als de omgeving kinderen in een ongezonde richting duwt dan kan het geen kwaad als de school een ander duwtje geeft. In onze kantine wordt alles nog lekker ouderwets met cash afgerekend. Ons duwtje heeft te maken met de prijs: gezonde producten zijn relatief goedkoper dan ongezonde producten. Gezonde producten liggen meer in het zicht.

De moed zinkt je overigens wel in de schoenen als je 's morgens kinderen met een voordeelzak chips en een blikje Redbull het plein op ziet komen lopen.

De auteur heeft verklaard dit artikel alleen te publiceren in ESB en niet elders te publiceren in wat voor medium dan ook. Het is wel toegestaan om het artikel voor eigen gebruik en voor publicatie op een intranet van de werkgever van de auteur aan te wenden.